

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Г. Організація дистанційного навчання через проектну діяльність в закладі дошкільної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-distancijnogo-navchannya-cherez-pro-ktnu-diyalnist-v-zakladi-doshkilno-osviti-345775.html>.
2. Крутій К. Л. Налагодження освітньої взаємодії з дітьми в умовах війни формати *Дошкільне виховання*. 2023. № 2. С.3 – 7.
3. Лист МОНУ від 27 липня 2022 р. № 1/8504-22 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20222023-navchalnomu-roci>
4. Шалда Н. Організація освітнього процесу в дистанційному форматі *Дошкільне виховання*. 2023. № 2. С.8 – 10.

Виховання сімейних цінностей молодших школярів

*Ольга Гезей,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти
Харківської академії неперервної освіти*

У статті розкриваються особливості інституту сім'ї на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Розглядається необхідність об'єднання зусиль сім'ї та школи для виховання в молодших школярів сімейних цінностей. Узагальнено результати опитування батьків і учнів початкових класів щодо сімейних цінностей. Особливу увагу зосереджено на роль сюжетних математичних задач для виховання шанобливого ставлення до родини. Подано характеристику навчального контенту в підручниках математики для 3-4 класів з означеного питання.

***Ключові слова:** сім'я, школа, взаємодія, особистість молодшого школяра, виховання, сюжетні задачі.*

Сім'я та сімейні цінності в усіх країнах світу завжди є основою будь-якого суспільства. Апелюючи до наукових джерел, можна стверджувати, що сім'я – це одна з найбільших цінностей, створених людством за всю історію його існування. Жодна нація, жодна культура не могла існувати без сім'ї. У сім'ї закладається фундамент ідейного, естетичного, морального, філософського досвіду дитини, її уявлення про добро і зло, основи розумового, морального і фізичного складових майбутнього громадянина України. За всю історію людство не створило і, мабуть, ніколи не створить кращого інституту виховання. Дослідження психологів і педагогів довели, що жоден виховний заклад не може дати дітям те, що вони отримують у нормальній сімейній атмосфері.

Сім'я, у якій росте дитина, стає моделлю її майбутніх сімейних стосунків, тому є важливою складовою соціалізації. Серед функцій сім'ї М. Стельмахович називав відтворення й продовження роду, організацію домашнього господарства, збереження й передачу прийдешнім поколінням духовних і матеріальних цінностей, життєвого досвіду, вмінь і навичок працювати тощо. Г. Ващенко вважав, що стародавній Рим тримався на міцній сім'ї, бо «любов до родини стала за основу високого патріотизму, пошана до батьків і старших – за основу дисципліни в громадському житті й у війську, вихована в родині працездатність – за основу працездатності в громадському й державному житті, родинна мораль – за

основу громадянської моралі» [1, с. 106]. На превеликий жаль, інститут сім'ї сьогодні переживає кризу, поступово сімейні цінності стають другорядними, у батьків у сучасному ритмі життя на спілкування з дітьми не залишається часу.

Кожна сім'я має свої сімейні цінності, традиції, обряди, які передаються з покоління в покоління. Сімейні цінності – це все те, що люди переживають разом у своєму будинку: радість і горе, благополуччя чи проблеми та труднощі. В основі цінностей, як і раніше, є любов, довіра, взаємодопомога. Але часи змінюються, кожна епоха привносить у родинні стосунки щось нове, прогресивне [6, с. 157]. Сучасне суспільство стало більш мінливим, вільним, відкритим. Ці фактори впливають на світогляд громадян.

Викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти Харківської академії неперервної освіти звернулися до вчителів початкових класів провести опитування батьків і дітей щодо сімейних цінностей. За результатами дослідження, було з'ясовано, що брати шлюб стали пізніше, бо змінився темп життя. Серед причин більш пізнього одруження (у 27 – 35 років) респонденти назвали: одержати освіту, попрацювати за спеціальністю, набути життєвого досвіду, побачити світ, пожити для себе, створити фінансове благополуччя для майбутнього. Насторожує, що 65% опитаних склали неповні сім'ї.

На запитання «Що ви вважаєте головним у сім'ї?» 43% батьків відповіли, що головним у родині має бути вірність, підтримка, теплі стосунки. У молодших школярів частіше зустрічалися такі відповіді: взаєморозуміння, любов, повага. Жодна категорія не назвала серед сімейних цінностей взаємодопомогу. Це наводить на думку, що всі сподіваються на власні сили й не довіряють одне одному.

При ранжуванні учні назвали останні місця таким важливим цінностям, як спілкування, повага до батьків, допомога, піклування про старших, бабусів, дідусів, що може свідчити про зразок ставлень батьків до родичів, заміна живого спілкування використанням гаджетів. Дуже рідко діти говорили про доброту, а саме її і не вистачає в сучасному світі. На питання «Що об'єднує вашу сім'ю?» переважна більшість дітей (58%) відповіли: «Матеріальні блага, бізнес».

Як бачимо, сучасне українське суспільство в рамках своєї культури мало орієнтується на створення та розвиток традиційних цінностей сім'ї. Втрачається виховний ідеал, духовна наповненість сім'ї, що є причиною зниження рівня психологічного здоров'я, інтелектуального та морального потенціалу народу. Криза інституту сім'ї характерна не тільки для нашої держави. Такі тенденції прослідковуються в усіх розвинених країнах західної цивілізації. Чинниками цього є, насамперед, свобода сексуальних стосунків, пропаганда егоїстичного та споживацького способу життя, небажання все більшої кількості людей брати шлюб за церковним або світським обрядами. Молоді люди значимість інституту сім'ї піддають сумніву.

Усвідомлюючи значущість сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, системи цінностей її творення, функціонування й розвитку, виявляємо нині стурбованість рівнем готовності молодого покоління до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин. Для виправлення ситуації школа та батьки або особи, які їх замінюють, повинні співпрацювати на засадах партнерства, що передбачає наявність спільних цільових установок педагогічного характеру, спрямованості на створення комфортного освітнього середовища для розвитку, виховання, соціалізації, підготовки дитини до майбутніх

сімейних стосунків. Але процес виховання є досить складним шляхом як для дитини, так і для педагогів. Це багатогранний процес взаємодії всіх факторів, які впливають на становлення особистості дитини та складають, перш за все, батьки, родичі, школа, друзі дитини, середовище, у якому вона проводить дозвілля. Без їх тісної взаємодії розраховувати на успіх у вихованні досить складно. Часто діти бачать і оцінюють навколишнє середовище через призму батьківських поглядів, тому тісна співпраця сім'ї та школи є дуже важливою умовою виховання підростаючого покоління.

Культуру сімейних стосунків необхідно виховувати з дитинства і, безумовно, цей процес повинен бути неперервним. У початковій школі всі предмети мають змістовий потенціал щодо формування сімейних цінностей. Зупинимося на математичній освітній галузі. Зміст підручників із математики початкової школи укладається відповідно до освітніх програм. У пояснювальних записках типових освітніх програм із математики, розроблених авторськими колективами й під керівництвом О. Савченко, і під керівництвом Р. Шияна, слово «виховання» не зустрічається. Але цей термін входить у поняття «різнобічний розвиток особистості дитини та її світоглядних орієнтацій засобами математичної діяльності, формування математичної й інших ключових компетентностей, необхідних їй для життя...» [9, с. 51], «...дослідження реальних об'єктів та процесів, розв'язування навчально-пізнавальних і практико-зорієнтованих задач тощо» [10, с. 51].

Ми проаналізували підручники авторів О. Гісь та І. Філяк, Н. Листопад, С. Скворцової та О. Онопрієнко з математики для учнів 3-4 класів щодо наявності дидактичного матеріалу з питань виховання сімейних цінностей. Згадаємо: цілі розв'язування текстових/сюжетних задач можуть бути навчальними, розвивальними, виховними та контролюючими. Під виховними розуміють такі функції задач, що спрямовані на формування в учнів наукового світогляду, сприяють екологічному, економічному, естетичному вихованню, розвивають пізнавальний інтерес, позитивні риси особистості. Як виховний засіб задачі уможливають зв'язок навчання з життям, ознайомлення учнів із пізнавально-важливими фактами буття [8, с. 5].

Тривале дистанційне навчання, зумовлене спочатку пандемією, а потім агресією російської федерації, підвищує цінність паперових підручників як важливого засобу навчання, розвитку та виховання молодших школярів. Педагог і науковець О. Глобін підкреслює, що в підручниках із математики мають бути закладені основи системного виховання особистості, прогнозованими мають бути як результати навчання, розвитку, так і результати виховання. Можемо стверджувати, що всі сюжетні задачі з математики для учнів початкових класів сприяють розвитку загальної обізнаності дітей, мають сюжети з реального життя, які відповідають ціннісним орієнтирам сучасної української школи: вихованню гідності, рівності, справедливості, толерантного ставлення до культурного різноманіття, патріотизму, екологічної культури, здорового способу життя тощо. У підручниках автори пропонують текстові задачі про родинні зв'язки: мама, тато, бабуся, дідусь, брати, сестри, взаємодопомогу рідним; сімейне дозвілля, спільні інтереси; турботу про членів родини; спільну працю, ведення домашнього господарства; сімейний бізнес, спільні покупки тощо. Результати досліджень «Виховання сімейних цінностей засобами сюжетних задач» представлено в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Виховання сімейних цінностей засобами сюжетних задач

Авторський колектив	Кількість сюжетних задач					
	Родинні зв'язки, підтримка	Сімейне дозвілля, спільні інтереси	Турбота про членів родини	Спільна праця, ведення господарства	Бізнес, сімейні покупки	Разом
3 клас						
С. Скворцова, О. Онопрієнко	1	–	9	5	4	19
Н. Листопад	2	2	6	5	3	18
О. Гісь, І Філяк	12	2	6	17	8	45
4 клас						
С. Скворцова, О. Онопрієнко	3	5	3	1	–	12
Н. Листопад	3	1	–	5	1	10
О. Гісь, І Філяк	15	2	4	8	4	33

Однією з головних засад української сім'ї є піклування одне про одного. Такі стосунки необхідно виховувати, щоб протистояти вихованню дітей-егоїстів. Цьому сприяють задачі такого змісту: «У двох братів разом було 130 грн. Коли молодший загубив 10 грн, а старший дав йому своїх 20 грн, то грошей у них стало порівну. Скільки грошей було в кожного з братів спочатку?» [3, с. 100]. Автор пропагує високі моральні цінності: старший брат не сварив молодшого, а підтримав, поділився з ним: така поведінка заперечує жадібність, пропагує безкорисливість, що притаманна українцям. Ще один приклад: «Аліна ходила з дідусем і бабусею по гриби. Вдома вони порахували зібрані гриби й виявилось, що дідусь зібрав 47 грибів, бабуся – 59 грибів, а Аліна – 43 гриби. Склади вираз для знаходження кількості всіх грибів» [4, с. 105]. У сюжеті задачі закладено широкий виховний спектр: укріплення родинних стосунків, допомога старших членів родини у вихованні дітей, передача досвіду старших молодшим, а саме вміння орієнтуватися та поводитися в лісі, розрізняти їстівні та отруйні гриби, вносити частку своєї праці в добробут сім'ї тощо. І навіть, якщо педагог не акцентує увагу на виховному аспекті, закладеному в сюжеті задачі, у певної частини дітей з'явиться мотивація до спілкування зі старшими членами родини. У проаналізованих нами підручниках із математики для 3-4 класів уміщено шістдесят чотири задачі з подібними сюжетами. Звичайно, це небагато, тому педагоги повинні максимально використовувати їх виховні можливості.

Традиційно в українській родині великого значення надавали вихованню працьовитості. «Лінощі – вада не тільки дітей: дорослі люди і цілі нації платять їй багату данину», – пише К. Ушинський. Він трактує працю як єдине доступне кожній людині щастя. Звідси загальновідома істина, висловлена ще грецьким мудрецем, про те, що неробство є матір'ю всіх вад людини. Виховання працелюбності В. Сухомлинський називає мудрою системою педагогічних поглядів української сім'ї: «Працюємо разом з ними, з дітьми, – ось, мабуть, і все виховання».

У підручниках математики зустрічається 41 задача, спрямована на виховання необхідності спільної праці, розподілу обов'язків, ведення господарств.

Наприклад: «Віктор допомагав своєму батькові-фермеру садити дерева. Разом вони посадили 24 саджанці груш у 3 ряди, порівну саджанців у кожному ряді, і 28 саджанців яблунь. Скільки рядів яблунь було посаджено, якщо яблунь у кожному ряді у 2 рази менше, ніж груш?» [7, с. 51]. Ще декілька таких задач: «Бабуся ліпить 24 вареники за 12 хв, а її внучка – 10 вареників за

10 хв. За скільки хвилин вони разом зліплять 30 вареників?» [5, с. 120]; «Тато, мама і Марічка чистили картоплю на вареники. Вони взяли порівну картоплі і влаштували змагання. Марічка почистила свою картоплю за 7 хв 15 с, мама – у 3 рази швидше від Марічки, а тато – у 5 разів швидше від Марічки. Скільки часу чистила картоплю мама? А тато?» [3, с. 148]. Сюжети таких задач сприяють вихованню працелюбності, згуртуванню сім'ї, поваги до старших і допомоги їм, необхідності посильного внеску дітей у спільну справу, збалансуванню участі чоловічого і жіночого (батьківського і материнського) елементів у вихованні дітей, розумінню, що спільна праця приносить задоволення всім членам родини, попереджують ситуації, коли мама готує, наприклад, вечерю, а інші члени родини відпочивають.

Реалізуючи тематичний підхід у навчанні, автори підручників С. Скворцова, О. Онопрієнко та О. Гісь, І. Філяк пропонують підбірки задач, об'єднаних однією темою, наприклад: «Андрійко, його сестричка Олеся, мама й тато вирішили вихідного дня відвідати цікаві місця у своєму місці. Дізнайся, як сім'я Петренків провела свій вихідний». Далі автори пропонують підбірку задач із сюжетами: спочатку сім'я Петренків вирушила до музею... Після відвідування музею Петренки сіли на трамвай і поїхали до кінотеатру... Робота над такими задачами може стати складовою тематичного дня «Дозвілля моєї сім'ї», «Сімейні традиції», «Разом працюємо, разом відпочиваємо».

На уроці предмета «Я досліджую світ» можна провести дослідження за такими темами: «Цікаві місця нашого міста (села)», «Як виростити багатий урожай», «Плануємо сімейний бюджет», «Як зекономити кошти» тощо. На уроці української мови можна запропонувати написати есе «Як наша сім'я провела вихідні». О. Гісь та І. Філяк пропонують таку ситуацію: «Остап і Галя приїхали на канікули до дідуся в Миколаївську область. Він – фермер і вже 30 років вирощує худобу. Розв'яжи задачі». Далі надається підбірка задач про спільну працю та допомогу дітей у родинному бізнесі. Працюючи з такими сюжетами, діти розуміють, що для створення матеріального благополуччя сім'ї необхідно докладати зусилля [2, с. 56 – 57]. Важливість такої роботи для дітей полягає насамперед у взаємозв'язку знань, що набуваються в школі, з проблемами, які доведеться розв'язувати в житті.

Важливо, що задачі з сюжетами та тематикою сімейних цінностей знижують поріг тривожності щодо успішності їх розв'язання, пробуджують інтерес до пошуку відповіді на завдання. Слушними є лаконічні, емоційні (позитивні) забарвлення змісту текстових задач для учнів цього віку. Прикладом може бути задача № 7 [2, с. 210]: «Дідусь у 10 разів старший за правнучку, якій 8 років. А місто, у якому живе дідусь, у 10 разів старше за дідуся. Скільки років існує місто?». Причому таке формулювання задачі не відволікає від пошуку способу розв'язування задачі, не переобтяжує зайвою інформацією, не нарощує довжину тексту.

Відомо, що не кожна дитина може розв'язати задачу, але вона обов'язково прочитає її декілька разів, уявить життєву ситуацію, представлену в задачі, відчусь

себе співучасником описаних подій. Тобто, якщо робота над задачею не задовольнить очікуваний навчальний результат математики, вона сприятиме задоволенню виховних цілей, зокрема сімейних цінностей.

Висновки. Школа та родина повинні виховувати в дітей сімейні цінності. Одним зі складових сімейного виховання є навчальний контент: зміст підручників, зошитів на друкованій основі. У сучасних підручниках із математики для учнів 3-4 класів різних авторів представлені задачі, спрямовані на шанобливе ставлення до сім'ї, але, на наш погляд, їх повинно бути більше. Як правило, виховний зміст сюжетних задач підсилюється ілюстративним матеріалом, що є дуже важливим для дітей молодшого шкільного віку. Предмет математики має широкі можливості щодо виховання сімейних цінностей у молодших школярів, однак іноді використовується не повною мірою, але оптимізація взаємодії сім'ї та школи, розуміння важливості питання сприятиме створенню єдиної виховної системи з питань подолання кризи інституту сім'ї.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для Виховників, Учителів і українських Родин. Брюссель, 1976. 208 с.
2. Гісь О. М., Філяк І. В. Математика: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 224 с.
3. Гісь О. М., Філяк І. В. Математика: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1 Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 224 с.
4. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. I . Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. 144 с.
5. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 4 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 2. Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. 128 с.
6. Літвінова О. В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін. *Теоретичні і практичні проблеми психології*. 2013. № 2 (31). С. 151–158.
7. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 2. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 136 с.
8. Скворцова С. О. Методика навчання розв'язування сюжетних задач у початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання» Частина I. Методика формування в молодших школярів загального уміння розв'язувати сюжетні задачі. Одеса: ООО «Абрикос-Компани», 2011. 268 с.
9. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>
10. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf>